

Ülevaade Tallinna rohelusest

Tallinna pea 15 931 ha suurune ala on suhteliselt monotoonse pinnamoega Põhja-Eestis üks mitmekesisemaid piirkondi. See on olnud esmatähtis ka asustuse ja linna tekkimisel. Tallinnas on lisaks haljasaladele märgalad, niidud, lamminiidud, loopealsed, rannikukooslused, metsad, järved, jõed ja klint. Linna arenedes on vajadusest lähtuvalt loodud maastiku looduslikke omadusi kasutades huvitavaid ja eriilmelisi puhkealasid.

Tallinna teevad eriliseks kesklinna linnaosas asuvad Ülemiste järv (pindalaga 9,8 km²), mis on linna veehaare ning seetõttu pole see avalikult kasutatav veekogu, ja Aegna saar (pindalaga 3 km²), mis on maastikukaitseala ning mida liigestavad mitmed sood, luited ja erinevad rannatüübid.

1997. aastast on Tallinna vanalinn koos ümbritsevate pargialadega UNESCO maailmapärandi nimekirjas. Tallinn on ühinenud rohelise pealinna liikumisega ning otsustanud selle kaudu parandada elukeskkonda ja rakendada säästva arengu põhimõtteid.

Tallinn on pika rohelise ajalooga linn

Linna arenedes on vajadusest lähtuvalt loodud maastiku looduslikke omadusi kasutades huvitavaid ja eriilmelisi puhkealasid.

Tallinna haljastu ajalugu alguse juba keskajal, aastatel 1346–1561 hansalinn Revali kolmest avalikust aiast – Roosiaiaist, Papagoiaiaist ja Laskuri- ehk Ammuaiast. Esimesed teated väljapoole Tallinna linnamüüre tekkinud eraaedadest pärinevad 16. sajandist. Need aiad kujutasid endast esialgu viljapuu- ja köögiviljaaedu, kuid tasapisi hakkas lisanduma ka iluaedu.

17.–18. sajandil ehitati lõplikult valmis paekivist bastionid ja võimas eelkindlustusvöönd. Bastioni eelkindlustusvööndi muldvallile rajati kaherealine glassiipuiestee, mida tänapäeval näeb näiteks Toompuiestee või Kaarli tänavatel. Bastionitele hakati rajama kaitseesmärgiga haljastust – nii paikneb praegune Lindamägi Rootsi kantsis, Harjumägi Ingeri bastionil, Rannamägi Skåne bastionil ja Virumägi Bremeni bastionil. 17. sajandi teisel poolel saab hoo sisse suvemõisate ehitus väljaspool linnamüüre.

Peeter I alustas barokkstiilis Kadrioru pargi (vt foto 1) rajamist 1718. aastal, ostes selleks kokku viie suvemõisa maad. Praegu on Kadriorus kõrvuti esindatud aiastiilid 18. sajandi barokist kuni kaasajani.

Peale 1857. aastal Tallinn kustutamist maakindlustuste nimekirjast, kujundati eelkindlustusvööndi ja täidetud vallikraavi peale haljasvöönd (vt foto 2), mis koosnes Toompargist, Tornide väljaku haljasalast, Margareeta aiast, Kanuti aiast, Tammsaare pargist, Lastepargist (Jaani kiriku asukohal) ja Hirvepargist.

Pärast Pariisi külastamist andis tsaar Aleksander II ukaasi rajada kõikidesse tsaaririigi linnadesse esplanaad. Seetõttu alustati ilmselt 1862.–1870. aastal Kaarli puiestee rajamist.

Foto 1 Vaade Kadrioru lossile ja pargile

Foto 2 Vaade Vanalinnale ja seda ümbritsevale parkidevööndile

Esimene vanalinna haljasala rajati 19. sajandil keskaegsele kalaturule, mis nimetati ümber Roheliseks turuks, sest seal kaubeldi põhiliselt puu- ja juurviljadega. Vanalinnas asuvad veel Taani Kuninga aed ning Kitse ehk Nunne haljasala, mis on rajatud 20. sajandil.

19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses rajas Nõmme aedlinna asutaja N. v Glehn pargi ümber enda lossi. Linna 1920.–1930. aastate kiire areng lõi aluse paljude aedlinnaadsete asumite tekkeks ning enamasti kavandati neisse kesksed haljasalad.

Pärast Teise maailmasõja lõppu seisis suur osa Tallinnast varemeis. Esimesel võimalusel rajati likvideeritud varemete asemele haljasalad. Matmisteks suleti Kopli ja Kalamaja kalmistud ning alustati nende maaalade avalikeks parkideks kujundamist.

1960.- 1980. aastatel toimus Tallinnas industriaalne elamuehitus ning tervikelamurajoonide planeerimine ja ehitus.

Pärast taasiseseisvumist on rajatud rahvusraamatukogu ümbruse haljastus koos Tuvi pargiga, Pirita keskuse haljasala, Nõmmele Oravamäe park ning Lasnamäele Tuulte plats, Harju tn haljasala, Kivila, Karjamaa, Pae park.

Metsade kujunemisest

Lisaks haljasaladele moodustavad metsad olulise osa linna haljastust. Tallinna linna metsade kasutamise reguleerimise kohta on andmeid juba 13. sajandist, mil Taani kuningas Erik VI Menved keelas Tallinna-lähedastel saartel puude raiumise kütteks, tarbepuuks ja söepõletamiseks, lubades seda teha vaid Tallinna linnusel ja linnal. Metsade rajamise kohta on märge 17. sajandist, mil Tallinna raad sõlmis Telliskopli (Kopli) rendilepingu, millega kohustati rentnik Hans Dehni metsastamist soodustama ja 300 noort tamme istutama. 1633. aastal kohustas raad uusi rentnikke istutama 600 noort tamme. Kahjuks hävis Telliskopli mets 1570. aastal Liivi sõjas.

Ajavahemikul 1703–1722 keelati mitmel korral Peeter I määrusega eraisikutel tammede, jalakate, vahtrate, saarte ja mastimändide raiumine. 1723. aastal keelati igasugune metsaraiumine Tallinna ümbruses, Paldiski ja Riia mnt ääres ning pandi ametisse metsa järelevalvajad. 1790. aastal pani Tallinna asevalitseja Wrangell rüütelkonna palvel maksma mõningad metsahoiu- ja kaitsemäärused. Need olid suures osas seotud metsade tuleohutusega, kuid nõudsid ka uute metsade rajamist ja noore metsa kaitset. 19. sajandi keskel tehti esimesed katsed Tallinna ümbruse luidete metsastamiseks.

1925. aastal võeti vastu suvitus- ja ravitsuskohtade seadus, mis reguleeris ka metsakasutust. Tervishoiu huvides võeti Tallinna ümbruses kaitse alla mets ja ka Nõmme linn. Tegeleti liivikute kinnistamise ja metsastamisega.

Sõjajärgsel perioodil on ümber Tallinna olnud nn roheline vööndi metsa kuni 43 000 hektaril. 1994. aastal toimus Harju maakonna riigimetsade korraldus, kusjuures rohelistesse vööndisse kuuluva Jägala, Viimsi, Saku ja Vääna metskonna maade üldpindala oli 36 200 ha.

Roheline tänapäev

Toimiva rohevõrgustiku loomine ja haldamine eeldab eriti linnakeskkonnas eri eesmärkidega arvestamist. Ühest küljest peab haljastu pakkuma linlastele meeldivat ja ohutut võimalust sportida ja lõõgastuda, teisalt aga tagama looma- ja taimeliikidele mitmekesise ja väärtusliku elukeskkonna. Asjakohase linnaplaneerimise, loodusega arvestamise ja õigete hooldusvõtetega suudetakse tagada mõlemat: pakkuda linnaelustikule olulisi elupaiku, võimaldada inimestel selle elustikuga tutvust teha ning nautida haljastu pakutavaid hüvesid.

Tallinnas on:

- taimkattega ala (mis kuulub nii eraomanikele kui linnale) kokku 9017,65 ha e 56,6% linna pindalast.
- 485 kaitstavat loodusobjekti kokku 1635,4 hektaril s.h 4 maastikukaitseala 1340 hektaril, mis moodustab Tallinna üldisest pindalast 10,3%.
- 61 parki 320,2 hektaril, s.o 0,6% linna pindalast.
- 3121,44 ha metsa
- 3531 ha haljas-ja rohealaid, mida linna hooldab
- looduskaitsealuseid üksikpuid 52.

Üks looduskaitsealustest puudest on ka Tallinna vanim puu – Klechi pärn (vt foto 3 ja 4). Puu on nime saanud kõrval asuva kiriku pastori ja baltisaksa kroonikakirjutaja Christian Kelch'i järgi. 1999. aastal teostatud korba juurdekasvu alusel saadi puu vanuseks 340-350 aastat.

Fotod 3 ja 4 Tallinna vanim puu – Kelchi pärn 1980 ja 2012

Üleeestilise tähtsusega pargid on Kadrioru park ning bastionaalvööndi pargid, Tallinna botaanikaaed, Tallinna loomaaed ja vabaõhumuuseum.

Aastatel 2005 – 2015 on rekonstrueeritud 21 parki (vt foto 5) kokku 157,45 hektaril, mis moodustab parkide pindalast 49,2%. Tõusnud on haljasalade funktsionaalsus ja esteetilisus.

Viimastel aastatel on rekonstrueerimised toimunud Mere pst, Tünnpu, Viru ja Sõle tn, Rävalla pst ja Suur-Karja tn allee kokku 148 puuga. Uusi alleid on rajatud Pae tänavale, Narva maanteele ja Linnamäe teele, kuhu on istutatud kokku 97 puud.

Foto 5 Vaade Kalamaja kalmistupargile

Maareformi käigus oli Tallinna linna omandis 2012 aasta seisuga 264,3 hektarit metsa ning taotletakse lisaks 1140,9 hektarit.

Mitmed endised tööstusalad on korrastatud rohealaks ning seeläbi on tõusnud nii rohealade mitmekesisus kui kõrval asunud elumupiirkondade elukeskkonna kvaliteet. Heaks näiteks on Pae park (vt foto 6) – endine paekarjäär, kuhu on rajatud 22 hektaril kvaliteetne roheala ning perimeetrile kortermajad. 35 hektaril laiuv suletud Pääsküla prügila on haljastatud ning seeläbi on tõusnud ümbruskonna elukeskkonna kvaliteet. Projekteeritud on Lasnamäe avalik golfiväljak – 25 hektarit endist jäätmaad, mille planeerimisel/projekteerimisel säilitati olemasolevad loodusväärtused.

Foto 6 Vaade Pae pargile

Puudest

Linnas on tänavahaljastuse kasvutingimused halvad: sillutatud ümbrus, tihenenud kasvupinnas, veepuudus ning lume- ja libedusetõrjeks kasutatavate ainete sattumine kasvupinnasesse. Tänavate projekteerimise ja väljaehitamisega väheneb tänavapuude arv pidevalt. Et ka tulevikus ääristaksid tänavaid puud, tuleks leida võimalusi kasutada tänapäevaseid meetodeid puude kasvutingimuste parandamiseks, nt tugevdatud kasvupinnad, juurekanalid, kasvupinnase osaline väljavahetamine. Koostöös tänavahooldajatega otsitakse võimalusi vähendada lume- ja libedusetõrjeks kasutatavate ainete mõju.

Puude pikaealisuse eeldused on kvaliteetselt teostatud istutustööd ja edaspidised õigeaegsed hooldustööd. Et anda linnapuudele võimalus suureks kasvada, on Tallinna Linnavalitsus 28. septembril 2011 võtnud vastu määruse nr 112 „Avalikule alale puude istutamise kord”, milles kirjeldatakse puude istutamist ja hooldust ning antakse soovitusel linnatingimustesse sobivate puu- ja põõsaliikide kohta.

Väärtusliku kõrghaljastuse säilitamiseks tuleb detailplaneeringute ja ehitusprojektide koostamise eel läbi viia vastavalt Tallinna Linnavalitsuse 3. mai 2006 määrusele nr 34 „Puittaimestiku ja haljastuse inventeerimise kord“ puittaimestiku ja haljastuse inventeerimine. Inventeerimisel määratakse puittaimestiku väärtusklassid (I väärtusklass - eriti väärtuslik puittaimestik kuni V väärtusklass - likvideeritav puittaimestik). I väärtusklassi puittaimestik tuleb kindlasti säilitada, II väärtusklassi puittaimestik säilitatakse aga III väärtusklassi puittaimestik säilitatakse võimalusel.

Ehitusprojektide ja planeeringute menetlemisel püütakse leida lahendusi väärtuslik puittaimestiku säilitamiseks.

Tallinn kehtestas 26. augustil 2005 aastal määruse nr 45 "Puu raie- ja hoolduslõikusloa andmise tingimused ja kord". Määrust on täiendatud 2011 aastal ja 2015 aastal. Viimase redaktsiooni järgi on selle nimetus „Raie-ja hoolduslõikusloa andmise kord“.

Alates 2011 aastast on raieluba võimalik taotleda digitaalselt ning seda tehti 17,2% osas, siis 2014 oli digitaalseid taotlusi 53,2% taotlustest.

2014 aastal väljastati 1566 raieluba kokku 14 580 puule:

- 5239 puud likvideeriti sanitaarraie korras – see tähendab haigestunud, kuivanud ja kahjustunud puud;
- 3402 puud likvideeriti hooldusraie korras, et parandada säilitatavate puude seisundit ja kasvutingimusi;
- 3845 puud likvideeriti muu raie põhjendusega, mis hõlmab kas liigiliselt või mõnel muul põhjusel kasvukohta sobimatuid puud, nt ehitisi kahjustavaid puud;
- 2094 puud likvideeriti ehitustegevuse tõttu. Nende asendamiseks määrati 52 403 haljastusühikut (selgitatakse järgnevalt).

Tagamaks puittaimestiku kvaliteetset ja õigeaegset hoolduslõikust väljastab Tallinna Keskkonnaamet hoolduslõikuslube – 2014 aastal kokku 556 luba.

2015 aasta kevadest teostatakse raielubade linnavalituse poolset menetlust enamasti digitaalselt läbi Raielubade andmekogu ning see on muutnud menetluse efektiivsemaks, mugavamaks ja kiiremaks

Juhul, kui Tallinna linna territooriumil on vajalik ehitustegevuse käigus likvideerida II või III väärtusklassi puittaimestikku, siis rakendatakse raieloa kõrvaltingimusena asendusistutuse kohustust – ja seda nii erakinnistutel kui avalikul ala mahavõetava puittaimestiku osas.

Asendusistutusest

Juba enne taasiseseisvumist rakendati Eesti linnades puude mahavõtmisel, mille rinnasläbimõõt 1,3 m kõrgusel juurekaelast oli suurem kui 8 cm, rahalist kompensatsiooni, nn „kännuraha“. Sarnane süsteem toimis ka metsades raiete tegemisel. Kännuraha laekus eraldi arveldusarvele ja seda kasutati uue haljastuse rajamiseks või vana rekonstrueerimiseks.

Aastal 2004 aastal selgus, et Eesti õigusruumis ei ole võimalik mahavõetava puu eest raha, kui kompensatsiooni tekitatud keskkonnakahju eest, küsida ning igasugune mahavõetava haljastuse kompenseerimine lõpetati.

Kinnistutel toimuvat võis kitsendada üksnes seadusega. Nii oli Eestis aeg, kus kinnistutel kasvavaid puud v.a looduskaitsealuseid, võis raiuda ilma kohaliku omavalitsuse sekkumiseta.

Aastal 2004 vastu võetud Looduskaitseseaduse § 45-s on sätestatud, et tiheasustusalal asuvaid üksikpuud, välja arvatud kasvav mets metsaseaduse tähenduses ja viljapuud, tohib raiuda kohaliku omavalitsuse loa alusel. Loa andmise tingimused ja korra kehtestab kohalik omavalitsus. Tallinn on kehtestas vastava korra 2005 ning seda on täiendatud kahel korral.

Asendusistutuse kohustuse suurus sõltub puu liigist (k1) puu väärtusklassist (k2), raie põhjustest(k3) ja puud diameetrist. Kohustuse suuruse arvutamiseks kasutatakse valemit

$$D_1 \frac{k_1 + k_2 + k_3}{3} = H\ddot{U}$$

Valemi rakendamisel saadakse haljastuse ühikud. Järgnevalt arvutatakse istutusmaterjal ümber haljastuse ühikuteks:

Nt 1 lehtpuu, mille tüve ümbermõõt on 1 m kõrguselt juurekaelast 12/14 cm on 4 haljastuse ühikut aga lehtpuu mille tüveümbermõõt on 14/16 cm on 5 haljastuse ühikut. Asendusistutusena lähevad arvesse ka põõsad – nt 8 põõsaistikut kõrgusega 80-125 cm arvestatakse üheks puuks ning järelkult 4 haljastuse ühikuks.

Tehtavad istutused võivad asuda väga erinevates linnatingimustes – kõvakattega tänavaruumis või pargis. Haljastustööde maksumused on erinevad. Et kohelda kõiki kohuslasti võrdselt on kasutusel 1 puu maksumus, mis sisaldab istikut, istutustööd ja 2 aastast hooldust. Maksumus saadakse hanke tulemusena. Hetkel on see 128 €. Kui nt istutustööd maksid 3 456 €, siis selle objekti kulu on 27 puud x 4= 108 haljastuse ühikut.

Eesmärgiks on teostada asendusistutused võimalusel samale kinnistule või siis võimalikult lähedale – samasse linnaossa.

Aastatel 2005-2014 on asendusistutuse raames linna istutatud 19 462 puud.

Näide rekonstrueeritud alleest:

Vaade Türipuu alleele 2009 ja 2012

Tallinna roheline tulevik

Linna haljastu mõtestatud ja sihikindlaks arenguks on koostatud „Tallinn haljastu tegevuskava aastateks 2013 – 2025“. Tallinna haljastu visioon aastaks 2025 on – **Tallinn on toimiva rohevõrgustiku ja mitmekesise maastikuga väärtuslik ja esteetiline elukeskkond**. See tähendab, et Tallinnas on eri tüüpi ökosüsteemide ja maastike säilimist tagav ning asustuse ja

majandustegevuse mõjusid tasakaalustav haljas- ja rohealadest koosnev rohevõrgustik. Tallinn väärtustab oma mitmekesist maastikku ja huvitavaid ning eriilmelisi rekreatsioonialasid.

Visiooni elluviimiseks on sõnastatud pikaajalised eesmärgid:

1. Haljastu juhtimine on koordineeritud. Eesmärgi täitmisel pööratakse tähelepanu eelkõige juhtimissüsteemi selgemaks ja konkreetsemaks muutmisele ja Tallinna keskkonnaameti kui haljastut koordineeriva üksuse rolli tugevdamisele. Luuakse haljastuga tegeleva registripidaja ametikoht. Korraldatakse koolitusi ja õppereise, et parandada spetsialistide pädevust vähe käsitletud ning elukeskkonna seisukohast olulistes küsimustes – elurikkus, vertikaal- ja katusehaljastus, energiasääst ning sademevesi haljastuses. Tõhustatakse rajatud haljastuse järelevalve süsteemi. Haljastu planeerimisel, projekteerimisel, ehitamisel ja hooldamisel peab kasutama spetsialiste.

2. Ühtne haljastute infosüsteem ja selged omandisuhted. Eesmärgi täitmisel pööratakse tähelepanu täpse andmestiku saamisele Tallinna haljastust. Tuleb luua võimalus saada ajakohaseid andmeid tänapäevaste infotehnoloogiliste vahenditega ning anda linnakodanikele võimalus infosüsteemi vahendusel haljastu hooldusel kaasa rääkida. Kõrghaljastust käsitlevate uuringute andmed tuleb viia ühtsetele alustele, et aastate pärast oleks uute uuringute tegemisel võimalik andmeid võrrelda. Linnametsade hoolduse ja avaliku kasutuse korraldamiseks oleks vaja lahendada nende alade omandisuhted. Linnametsad tuleb taotleda munitsipaalomandisse.

3. Haljastu süsteemne hooldus ja rahastus lähtub haljastute hooldusnõuetest. Tallinn on kehtestanud haljastute hoolduse nõuded, millest tuleb hooldustöid tehes lähtuda. Eesmärgi täitmiseks on vaja spetsialistidest koosneval komisjonil määrata kindlaks haljasala või roheala hoolduse nõuded. Hooldus peab olema korraldatud linnas ühtselt. Koostöös Keskkonnaameti ja Riigimetsa Majandamise Keskusega on vaja korraldada metsaalade hooldus.

4. Linnamaastik on mitmekesine ja elurikas. Eesmärgi täitmiseks on vaja koostada Kesklinna linnaosas rohevõrgustiku teemaplaneering, et saavutada kogu linna hõlmav rohevõrgustik. Tuleb selgitada välja Tallinna rohevõrgustiku konfliktalad ning koostada tegevuskava olukorra parandamiseks. Planeerimise ja projekteerimise protsessis tuleb lähtuda võimalikust elurikkuse suurendamisest ning säilitada maastikuväärtused. Elustik on vaja inventeerida ja koostada selle ülevaade. Kohaliku kaitse alla tuleb võtta kaitset väärivad loodusväärtused. Väärtuslike maastike säilimiseks tuleb koostada kaitsekorraldus- või hoolduskavad, kus vajalikud tööd on pikaajaliselt ja eesmärgipäraselt planeeritud.

5. Esteetiline ja tervislik elukeskkond. Eesmärgi täitmiseks on vaja selgitada välja linna haljastu ökoloogiline, funktsionaalne ja esteetiline väärtus. Elukeskkonna kvaliteeti on võimalik parandada, kasutades kogenud spetsialiste kõigis haljastut puudutavates protsessides, nt planeerimisel, projekteerimisel, ehitamisel ja hooldusel. Elukeskkond peab olema esteetiline, turvaline ja kasutatav kõigile linnakodanikele. Linnahaljastu kujundamisel ja hooldamisel tuleb kasutada uusi ja uuenduslikke meetodeid. Haljastut on vaja pidevalt vajadustest lähtuvalt rekonstrueerida, et parandada esteetilisust ja funktsionaalsust.

6. Haljastu on väärtustatud kui tähtis elukeskkonna osa. Eesmärgi täitmiseks on vaja parandada linnakodanike ja haljastuga tegelevate inimeste teadlikkust haljastu toimimisest ning Tallinnas leiduvatest loodusväärtustest: korraldada koolitusi ja rajada näidishaljastust, et selgitada haljastu olulisust ning võimalikke lahendusi. Haljastut peab käsitlema võrdväärse elemendina linnakeskkonna tehiselementide kõrval. Oluline on atraktiivsete sündmuste korraldamine haljastu väärtuste tutvustamiseks.

Aastaks 2025 tuleb rajada 17 ja rekonstrueerida 9 puisteed, 13.-le tähelepanuväärsele alleele koostada hoolduskavad. Rajada 5 uut ning rekonstrueerida 83 haljasala. Võtta 14 alleed kohaliku kaitse alla. Haljastu hooldusel hakata lähtuma elurikkuse suurendamisest. Koostada haljastu külastuskoormuse uuring koos hajutamise soovitusetega. Koostada võõrliikide ohjamise kava. Luua veebiväljundiga ja päringuvõimalustega andmekogu biotoopide ja elustiku andmete kogumiseks ja talletamiseks. Võtta arvele ning passistada 100% tänavamaal ja 90% parkides kasvavatest puudest. Arendada haljastu infosüsteemi.

Linnahaljastu on oluline igale linnakodanikule. Hästi hooldatud kvaliteetne haljastu on oluline osa linna elukeskkonna kvaliteedist, millest sõltub linnakodanike tervis. Haljastul on palju funktsioone. Uuringutulemused on näidanud, et haljastuse olemasolu, selle funktsionaalsus ja esteetilisus mõjutavad märkimisväärselt kinnisvara hinda ja müügiperioodi pikkust. Hästi hooldatud ja piisav hulk haljas- ja rohealasad suurendab kogu linna väärtust ja soodustab äritegevust.

Tallinn on ühinenud rohelise pealinna liikumisega ning otsustanud selle kaudu parandada elukeskkonda ja rakendada säästva arengu põhimõtteid.